

Frödinge kyrkogård -
Kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar/
begravningsplatser i Linköpings stift 2004

(KI Frödinge 0134)

**Frödinge församling
Linköpings stift
Kalmar län**

Innehåll

INLEDNING	3
Bakgrund	3
Syfte	3
Kulturminneslagen och Begravningslagen	3
Kulturhistorisk bedömning	4
Inventeringens uppläggning och rapport	4
Linköpings stift, Kalmar län – en kort historik	4
Kort kyrkogårdshistorik	5
FRÖDINGE KYRKOGÅRD	6
Sockenbeskrivning	6
Kyrkomiljön	7
Kyrkan	7
Kyrkogårdens historik	7
Beskrivning av kyrkogården idag	8
Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning	11
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGÅRDEN I DESS HELHET	17
ARKIV OCH LITTERATUR	
Bilagor:	
Kulturminneslagen	

INLEDNING

Bakgrund

Ur kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information och platserna ger anledning till frågor av olika slag. Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar m m och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering.

På uppdrag av Linköpings stift utför Kalmar läns museum inventeringen av kyrkogårdar/begravningsplatser inom stiftets del av Kalmar län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2004. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att skapa ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna/begravningsplatserna och för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrkogården/begravningsplatsen samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att skapa ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader*, *kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144) anger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl

bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningsstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, och Östergötlands län samt läns museerna i Jönköpings och Östergötlands län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygdslitteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier Magnus Johansson, Magdalena Jonsson och Liselotte Jumme vid Kalmar läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Kalmar län, Kalmar läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Linköpings stift, Kalmar län – en kort historik

Linköpings stift bildades i början av 1100-talet och omfattade då Småland, Öland och Gotland. Ur Smålandsdelen bildades 1163 Växjö stift. Sin nuvarande omfattning erhöll

Linköpings stift 1603, då södra delen av Kalmar län och Öland avskildes och bildade Kalmar stift, senare 1916 tillfört Växjö stift.

Under medeltid utgjordes Småland av ett tiotal små folkland i gränsområdet mellan västra och östra Götalands slättbygder i norr och de gammaldanska landskapen vid rikets gräns i söder. Kust- och inlandsbygder var glest befolkade och politiskt tycks området ha varit svagare knutet till det svenska riket än övriga landskap. Först i slutet av 1200-talet började området framträda i rikspolitiskt sammanhang. De tidigmedeltida kyrkorna var oftast små enkla träbyggnader utan torn. Först under senare del av medeltiden började man bygga av sten, vilket krävde helt annat kunnande och en större ekonomisk insats. I de förhållandevis fattiga smålandssocknarna fortsatte man dock traditionen att bygga i trä. De stenkyrkor som uppfördes var få och tillkom i huvudsak i de rikare bygderna. Någon större byggverksamhet förekom inte under senmedeltiden och århundradena därefter. I stort stod kyrkorna kvar orörda sånär som på nödvändiga underhållsarbeten och reparationer i samband med krig och annan skadegörelse.

En kraftigt växande befolkning och nya idéströmningar om gudstjänstrummets utformning skapade under 1700- och 1800-talen nya behov. Nu raserades, med några få undantag, flertalet av de gamla otidsenliga kyrkorna och de som blev kvar utsattes för omfattande om- och tillbyggnader. I en kunglig förordning 1776 föreskrevs att de nya byggnaderna skulle uppföras i sten, vilket också bidrog till att äldre träkyrkor dömdes ut och ersattes. Många av de nya kyrkorna ritades av tidens mest framstående arkitekter knutna till det av Kungl. Majt. inrättade Överintendentämbetet, vars uppgift var att granska förslagen till de stora, ljusa och luftiga kyrkorummen utformade enligt den nyklassicistiska tidsandan. För kyrkorna innebar 1800-talets senare del och tidigt 1900-tal en restaurerings- och ombyggnadsperiod, där nyklassicismens rena formspråk övergavs för skiftande stilimiterande ideal. Med alla medel försökte man anpassa såväl gamla som nya kyrkor till de nya idéerna – nygotik, nyrenässans och nybarock. Nya liturgiska och funktionella krav och nya smakriktningar har därefter fortsatt att förändra kyrkorummen in i vår tid.

Linköpings stift omfattar idag Östergötlands län, nordöstra delen av Jönköpings län och norra delen av Kalmar län. Kalmar läns del består av Norra och Södra Tjusts kontrakt samt Sevede-Aspelands kontrakt. Här finns omkring 35 kyrkor och 42 begravningsplatser anlagda före 1940 och skyddade enligt lagen om kulturminnen (SFS 1988:950). Av dessa är Pelarne (trä) och S:ta Gertrud i Västervik (sten), Tveta (sten/trä), och Törnsfall (tegel/sten) till ursprung bevarade medeltida kyrkor.

Kort kyrkogårdshistorik

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar. Kristendomens införande innebar bl a att bränning av kroppar förbjöds. Länge begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravingar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av sten kors, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare människors gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett trä kors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet

tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. I bland annat Västervik och Kalmar finns sådana begravningsplatser. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravda bredvid varandra. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats och påkostad gravvård. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer påkostade. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl a tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har såtts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

FRÖDINGE KYRKOÅRD

Linköpings stift

Fastighetsbeteckning: Frödinge 59:12, Frödinge socken, Vimmerby kommun, Tjust härad, Kalmar län, Småland.

Befolkningstal: 1805: 1332 inv, 1900: 1905 inv, 2003:1038 inv

Sockenbeskrivning

Frödinge är en medeltida församling och nämns första gången i skrift 1370 som *Ffrødhunga sokn*. Socknen hade under medeltiden och 1500-talet samma omfattning som den nuvarande. Socknen gränsar till Locknevi och Djursdala i norr, Vimmerby och Tuna i väster och söder och Hjorted i öster. Inom socknen finns en större mängd småsjöar insprängda i den i övrigt dominerande skogsmarken. Socknen rymmer många spår av förhistoriska aktiviteter som exempelvis mindre gravfält från järnåldern. Även sockennamnet har ofta förknippats med förhistorien genom sammansättningen med guden Frö. Jord- och skogsbruk har långt fram i tiden varit dominerande näringar tillsammans med mindre industrier såsom sågar och cementgjuterier. Frödinge mejeri startade sin verksamhet 1929 och präglar idag Frödinge samhälle. Samhället ligger omgärdad av skogsklädda berg med insprängd, lägre liggande åkermark. Kyrkbyn ingår i ett större riksintresseområde för kulturmiljövården, där bl a också Toverums herrgård ingår.

Kyrkomiljön

Kyrkan har ett högt läge på en terrasskant centralt i det kuperade samhället, mellan kyrkbyn i söder och prästgården i norr. Till kyrkomiljön hör klockstapel på kyrkogården, prästgård och arrendebostad (numera sålda) strax norr och nordväst om kyrkan och ett nyare församlingshem. Detta uppfördes 1969 på planen väster om kyrkan där den gamla skolan tidigare fanns. Även ett spruthus ingår i kyrkomiljön, utformat med tydlig hänvisning till kyrkans plan och spånklätt. Dessutom finns ett bårhus inrymt under västra delen av kyrkogården. Detta uppfördes på 1940-talet efter ritning av länsarkitekt Åke Strindberg.

Kyrkan

På platsen för den nuvarande kyrkan har tidigare funnits två kyrkor. Den första bör ha uppförts under tidig medeltid och den andra under 1300-talet då den första kyrkan brann. Den nuvarande kyrkan uppfördes 1739 med ett åttkantigt kyrktorn och rakslutet kor i öster. I norr sammanbyggdes den med sakristian i sten från den gamla kyrkan. Byggmästare var Johan Sandahl, Eksjö. Kyrkan har plåtklätt säteritak och spånklädda fasader. Invändigt är tak och väggar rikt dekorerade.

Kyrkogårdens historik

På platsen för Frödinge kyrkogård har sockenborna begravts sedan medeltiden. Lite är dock känt om den gamla kyrkogården. Den första skriftliga uppgiften som framkommit i källmaterialet är från 1828. Det är en beskrivning av kungliga hovpredikanten, prosten över Tuna och Sevede samt kyrkoherden i Frödinge Herr magister Anders Drangels och hans hustru friherrinnan Johanna Stjernflodts gravsten. Makarna dog 1794 respektive 1768. Stenen står idag uppställd i anslutning till kyrkogårdens minneslund.

I en odaterad beskrivning av Frödinge kyrka i antikvarisk topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet, står också kyrkogården omnämnd. Den ska ha omgivits av en kyrkobalk i form av ett träplank med tak. På kyrkogården ska flera kyrkobodar ha stått, varav en kallades hedningahuset.

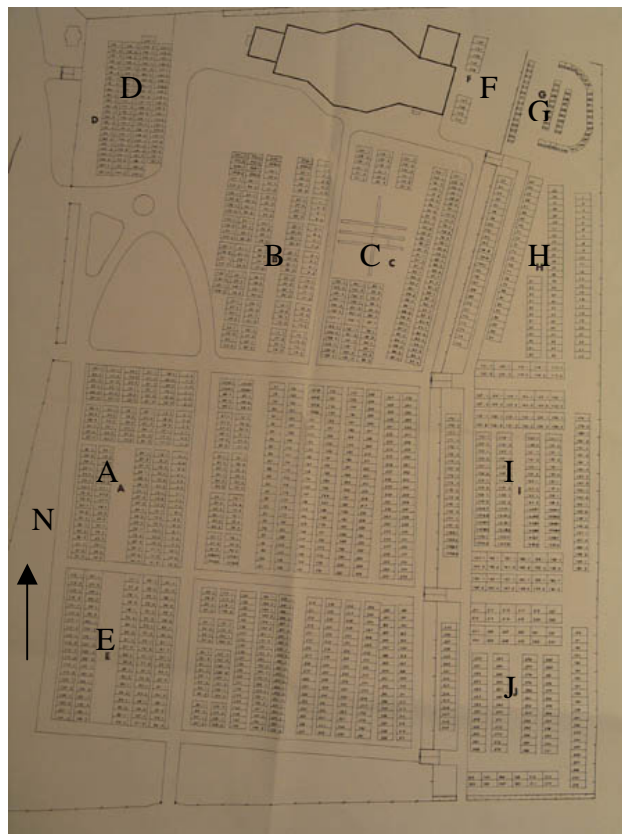
På ett fotografi från 1915 ser man kyrkan från söder med klockstapeln framför. Närmast södra långhusväggen och runt klockstapeln finns en samling trävårdar samt enstaka stenar. Ett antal större gravstenar är uppställda i förgrunden. Området är gräsbevuxet och genomkorsas av ett par grusgångar. Spridda över området finns också ett antal vintergröna buskar. En bild tagen av Allan Berglund 1917 visar gjutjärnsstaketet som än idag avgränsar kyrkogården i väster, samt innanför staketet en rad unga lindar.

År 1933 omtalas kyrkogårdens cypresser i en tidningsartikel. De ska ha varit tuktade i cylinderform och kanta alla gångar på kyrkogården. När de planterades är inte känt men på flygbilder från 1957 kan man fortfarande få en uppfattning om hur det måste ha sett ut. Bilderna visar att cypresserna mestadels varit planterade parvis längs med gångarna som går i nord-sydlig eller öst-västlig riktning på kyrkogården. Cypressernas storlek och form varierar från höga spetsiga till låga runda. Idag finns ett fåtal av dem kvar i form av en rad oklippta cypresser i västra delen av kvarter B, A och E. Vad som ännu på bilderna från 1957 förefaller vara kyrkogårdens huvudgång går från ingången i söder och fram till kyrkan. Denna gång binder samman kyrkan och kyrkbyn. År 1957 dominerades kyrkogården av gravplatser med grus och omgärdningar av olika slag. Undantaget är linjegravsområdet i kvarter A och E som är insått med gräs. Kyrkogården omges av en krans av höga lindar varav flera finns kvar än idag.

År 1946 utvidgades kyrkogården i öster. Utvidgningen genomfördes efter förslag av länsarkitekten Åke Strindberg, Kalmar, som omarbetar ett förslag av Erik Palmgård, Västervik. Omarbetningen skedde eftersom församlingen önskade att gravvårdarna skulle ha en öst-västlig riktning. Marken som användes tillhörde prästlönebostället. Den gamla kyrkogården avgränsades dels av en trädrad med lindar och dels av en kallmurad stödmur i kanthuggen natursten. Den södra delen av muren byggdes 1911 men den norra, närmast kyrkan, är äldre. Vid utvidgningen justerade man muren så att den fick samma höjd längs med hela sträckningen. Det nya området bestod då som idag av gräsytor avdelade med grusgångar. På ett fotografi från 1946 har området avdelats i kvarter med hjälp av nyplanterade häckar, troligen tuja. Dessa har senare tagits bort.

Nästa stora dokumenterade förändring på kyrkogården utfördes 1972. Då hade träden som växer längs med staketet i väster blivit så stora att de hotar att skada gjutjärnsstaketet. År 1975 fick församlingen tillstånd att ta bort hälften av träden.

År 1996 anlades en minneslund mellan de båda grindarna på kyrkogårdens västra sida. Vid samma tillfälle kompletterades urlunden ned häckar och träd.

Karta över Frödinge kyrkogård.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Kyrkogården består av kvarter A-J. Kvarter A och E rymmer köpegravar i väster, utmed en gång i nord-sydlig riktning och linjegravar i öster. Övriga kvarter rymmer köpegravar. Kyrkogården är i det närmaste rektangulär till formen och utlagd i nord-sydlig riktning med kyrkan och klockstapeln placerad i norra delen. Ingen plats för gravsättning finns norr om kyrkan. Längs med staketet i väster och söder finns öppna gräsmattor. En trädkrans av olika

lövträd omger stora delar av kyrkogården. Kvarteren har en strikt utformning med rygghäckar, jämna avstånd mellan raderna och inom kvarteren lika långa rader. Gravarna är genomgående orienterade i öst-västlig riktning.

Omgärdning:

I söder: Staket av gjutjärn målat i grått. Staketet sträcker sig fram till den nya delen av kyrkogården i öster. Den nyanlagda kyrkogården omgärdas i söder av en kallmurad stenmur i huggen natursten samt en rad unga körsbärsträd.

I norr: Hög stödmur av kallmurad, kanthuggen natursten. I nordväst kröns den av en syrenhäck men från ingången till kyrkan höjdes den sig till en stenmur ca 0,5-0,7 m hög.

I öster: Stödmur av murad, delvis kanthuggen, natursten. Muren är ca 1 m hög. På den är en häck av liguster planterad, som de avslutande 20 m i norr ersatts med häckoxbär. Nedanför muren finns en trädrad av planterade björkar och rönnar.

I väster: Staket av gjutjärn målat i grått. Innanför staketet är lindar planterade. I norr är dessa formklippta och söder om södra porten oklippta.

Ingångar

I söder: Två ingångar. En i västra delen och en i det nya området i öster. Båda är i form av smidda järngrindar i olika utformning och målade i samma gråa nyans som gjutjärnsstaketet. Den östra förefaller inte användas idag.

I väster: Två ingångar, båda med grindar och stolpar i gjutjärn. Grindarna är, liksom staketet, utformade i nygotisk stil.

Vegetation

Omgärdning: Trädkrans av lind, körsbärsträd, rönn och björk. Lindarna växer i huvudsak i väster samt enstaka exemplar i gränsen mellan den gamla och nya delen av kyrkogården. I sydost unga körsbärsträd. I öster utanför stödmuren finns björkar och rönnar. Ovanför denna stödmur finns en häck av liguster och i den sista nordligaste delen häckoxbär. I norr finns en kort syrenhäck i nordvästra kanten.

I kvarteren: Rygghäckar av främst liguster. På gamla kyrkogården är några häckar av måbär. Minneslunden omgärdas av en tujahäck och skuggas av två större tujaträd samt en kastanj. På gräsmattan söder om ingången till kyrkan växer ett par större tujaträd samt en kastanj. Genom kvarteren B, A och E står en nord-sydlig rad av oklippta cypresser. Längs med södra gången är en rad rönnar planterade. I kvarter A samt nedanför trapporna till nya delen av kyrkogården står sockertoppsgranar. På flera platser växer grupper av ölandstok vilka ibland omgärdar vattenkranar, sopptunnor och redskapsställ. I urnlunden, kvarter G, växer unga rosenaplar och mellan gravraderna har blå kantnepeta planterats.

Se vidare i de enskilda kvartersbeskrivningarna.

Gångsystem

Grusgångar med finkornigt grus löper i ett rätvinkligt rutmönster över den äldre delen av kyrkogården frånsett i norr där gångarna ansluter till kyrkobyggnadens läge. I östra kanten, mot nya delen, har en tidigare grusgång såtts igen med gräs. Ner till den nya delen av kyrkogården leder fyra olika trappor i stödmuren. Den nordligaste av dessa kompletteras av en grusgång som gör det möjligt att komma ner med maskiner och vagnar. Runt den nya delen löper en grusgång. Kvarteren genomkorsas på två ställen av grusgångar i anslutning till trappor. En grusgång leder också in i urnlunden och slutar vid kyrkogårdens avfallsstation.

En av kyrkogårdens västra ingångar.
(KI Frödinge 0128)

Gjutjärnsstaket och trädkrans av lindar i väster.
(KI Frödinge 0131)

Gravvårdstyper

På den äldre delen av kyrkogården finns mer påkostade, höga vårdar i kvarteren A, D och E. I östra delen av kvarter A och E finns rester av ett linjegravsområde. Kvarteren B och C i anslutning till klockstapelns söder om kyrkan karaktäriseras av stående låga vårdar. På nya kyrkogården finns stenvårdar med likartad utformning. Grå granit dominerar men även svart och röd förekommer. De liggande vårdarna är placerade på kvarterens sidor i nord-sydgående rader medan de stående vårdar står i mitten innanför gångsystemet. Norr och öster om kyrkan finns ett antal äldre gravvårdar uppställda samt vid minneslundens där kyrkogårdens äldsta sten över A Drangel och hans hustru finns. Endast en grusgrav finns bevarad i kvarter A. Den är omgärdad av en stenram. Ett gjutjärnskors står i kvarter D. Här finns också de äldsta gravarna som står på ursprunglig plats.

Minneslund

Minneslundens är placerad under en kastanj på gräsmattan mellan de båda ingångarna i väster. En tujahäck i rät vinkel skärmar av platsen mot gångarna i väster och söder och skapar rumskänsla. På platsen finns bänkar, en liten damm med fontän samt en smideskonstruktion för blomvaser och ljus.

Byggnader

Klockstapelns står på södra sidan av kyrkan och uppfördes 1694. Den byggdes av Lars Broddesson Höflin. Här hänger kyrkklockan som har medeltida anor. Klockan har gjutits om 1497, 1914 och 1937. Klockstapelns är uppförd i trä och klädd med spån lika kyrkan.

Bårhus byggdes 1947 under västra kyrkogårdsmuren. Efter ritningar av länsarkitekt Åke Strindberg.

Utanför kyrkogården i nordväst står ett spruthus byggt i samma stil som kyrkan med tjärade spån som fasadmateriale. Arkivmateriale är knapphändig men byggnaden är troligen uppförd på 1910-1920-talet.

Övrigt

I kvarter F öster om kyrkan och på en mindre gräsmatta norr om kyrkan finns äldre vårdar uppställda. Flera vårdar som tagits bort från kyrkogården har placerats i den stenvägg som löper i kyrkogårdens norra kant. Somliga vårdar har fogats in i stenväggens för att bygga på denna medan andra står lutade mot stenväggens.

Beskrivning av enskilda kvarter med kulturhistorisk bedömning

Västra delen av kvarter A och E

Allmän karaktär

Området brukas för familjegravar och är beläget i kyrkogårdens sydvästra hörn. Här finns 298 gravplatser. Både kvarter A och E delas av en grusgång. Den äldsta vården finns i den del som tillhör kvarter A och är från 1908 medan den yngsta från 2003 finns i den del som tillhör kvarter E. Åldersmässigt är området mycket blandat med vårdar från 1900-talets samtliga årtionden. Flest stenar är från 1920-talet. I öster står en rad gravvårdar vända mot öster. Den följs av två ryggställda rader med en ligusterhäck emellan. Nästa rad omfattar endast tolv gravar i norra delen. I radens förlängning står två sockertoppsgranar som är en rest av sammanhängande rader som stått på ömse sidor om en nu igensådd grusgång. Därefter följer ytterligare två ryggställda rader med ligusterhäck emellan.

Gravvårdstyper

De västra delarna av kvarter A och E utmärks av höga gravvårdar. Detta är speciellt påtagligt i den del som tillhör kvarter A. Enstaka liggande stenar finns. Materialet är grå eller svart granit. Gravvårdarnas utformning varierar. Här finns t.ex. vårdar utformade som kors, vårdar utformade med de antika templen som förebild samt en hög kvadratisk sten i svart granit krönt av en urna i samma stenmaterial. På de flesta gravvårdarna finns den dödes hemort angiven. Hemmansägare är den vanligaste angivna titeln. Här finns också titlarna trädgårdsmästare, kantor, nämndeman, predikant i Ö.S.M. (Östra Smålands Missionsförening), häradsdomare, skoldirektör, bankdirektör och smedmästare. I den del som tillhör kvarter A finns kyrkogårdens enda bevarade grusgrav. Gravplatsen rymmer två vårdar, en stående, äldre och en liggande av yngre datum. Den stående vården lånar drag från klassiska tempelfasader.

Äldre, höga vårdar i västra delen av kvarter A.
(KI Frödinge 0169)

Grusgrav
(KI Frödinge 0170)

Kulturhistorisk bedömning

I området finns flera av Frödinge kyrkogårds äldsta gravvårdar som är placerades på ursprungsplats. Det är framförallt de höga vårdarna från 1910- och 1920- talen som utmärker området. De ger området en karaktär som man bör ta hänsyn till vid nya gravsättningar och val av gravvårdar. Ett urval av dessa karaktäristiska stenar bör långsiktigt bevaras på plats och vårdas av församlingen. En stor del av kyrkogården var tidigare belagd med grus. Den enda grusgrav som idag finns kvar på kyrkogården ska bevaras som ett minne av detta. Också de sockertoppsgranar som finns kvar är viktiga rester från kyrkogårdens tidigare historia och bör

vårdas. Deras placering ger också ledtrådar till hur gångsystemet en gång såg ut på kyrkogården.

Se vidare kulturhistorisk bedömning för kyrkogården i dess helhet.

Östra delen av kvarter A och E

Allmän karaktär

Området omfattar 464 gravplatser, men är inte fullbelagt. Dels är enstaka gravplatser tomma dels är rader eller delar av rader tomma i kvarterens östra delar. I områdets västra del mot gången finns rader med köpegravar medan det i öster är en blandning av köpegravar och enstaka linjegravar. En rad av oklippta cypresser är planterade i nord-sydlig riktning i områdets västra del. Raderna är ryggställda med ligusterhäckar mellan. I de två östligaste raderna är ligustern utbytt mot måbär. Områdets äldsta och yngsta vård från 1911 respektive 2003 finns kvarter A. Området är åldersmässigt splittrat eftersom nya gravsättningar har skett kontinuerligt i det gamla linjegravsområdet. På några platser i området kan man se mer sammanhängande spår av linjegravsområdet.

Gång som delar kvarteren A och E.
(KI Frödinge 0139)

Vy över östra delen av kvarter A och E.
(KI Frödinge 0114)

Gravvårdstyper

Gravvårdarna är till övervägande del stående. Vanligast bland köpegravarna är de låga, vida stenarna med klassicerande drag som pilastrar, kolonner och tempelliknande överbyggnader. Bland linjegravarna finns flera små, liggande vårdar av den typ som blev vanlig under 1900-talets första hälft. Materialet är svart och grå granit. På en gravvård i kvarter A daterad 1914 visas den dödes yrkesgärning med en inslipad hammare och tång. I område E finns ett exempel på att man återanvänt en gammal sten och låtit den tidigare inskriptionen stå kvar på baksidan. Hemorten är ofta angiven på gravvårdarna men titlar är ovanligt. De som finns är hemmansägare, husar, mjölnare, nämndeman, kyrkoherde och gästgivare.

Övrigt

I område E:s östra del finns flera barngravar.

Köpegravar i östra delen av kvarter A.
(KI Frödinge 0176)

Rester av linjegravsområde i östra delen av kvarter A.
(KI Frödinge 0172)

Kulturhistorisk bedömning

Områdets karaktär präglas av församlingens kontinuerliga brukande. Linjegravsområdet med sina låga, tätt ställda vårdar representerar det tidiga 1900-talet och rygghäckarna är spår av 1960-70-talets kyrkogårdsideal. I det fortsatta bruket av kvarteret bör man ta hänsyn till denna blandning. Extra försiktighet kräver de sammanhängande rester av linjegravsområde som ännu finns kvar. De har också ett socialhistoriskt värde i kontrast till de höga påkostade vårdarna i de västra delarna av kvarter A och E. I de fall gravrätten gått ut bör församlingen vårda gravvårdarna.

Se vidare kulturhistorisk bedömning för kyrkogården i dess helhet.

Kvarter B och C

Allmän karaktär

Kvarter B och C är centralt placerade på kyrkogården söder om kyrkan. I kvarter C står klockstapeln. Området omges i norr, väster och söder av grusgångar samt i öster av en gräsgång. De båda kvartererna delas av en grusgång. Gravarna i kvartererna är köpegravar. Kvarter B omfattar 138 platser och kvarter C 121 platser. Ryggställda rader med häckar av liguster dominerar men det finns också fristående rader. Den äldsta stenen är från 1913 och står i kvarter C. Äldre dateringar finns överförda på senare tillkomna stenar. Den yngsta dateringen från 2001 finns i kvarter B.

Gravvårdstyper

Kvartererna domineras av stående gravvårdar. Enstaka är höga stenar finns men, vida, låga är vanligare. Materialet är främst grå granit. Det långvariga brukandet av kvartererna avspeglar sig i gravvårdarna som representerar olika tiders mode. En vanlig typ av gravvård är låga, vida stenar med klassicerande drag. I kvartererna finns ett exempel på att man återanvänt en äldre sten. I detta fall är det en sten daterad 1905 rest över en änkefru i Frödinge by som återanvänts. Området rymmer ett antal titlar vilka är intressanta ur ett lokalhistoriskt perspektiv. Bland andra finns här kyrkoherden Nyléns gravvård från 1918. Övriga titlar som förekommer är hemmansägare, kyrkoherde, poststationsföreståndare, övervägmästare, landstingsman, häradsdomare, nämndeman, kyrkovaktmästare, chefredaktör, kamrer, och lektor. De två sistnämnda titlarna innehas av kvinnor. Ortsnamn förekommer på de flesta gravvårdarna.

Kvarter C. (KI Frödinge 0184)

Kvarter B. (KI Frödinge 0186)

Kulturhistorisk bedömning

Kvarteren är centralt belägna på kyrkogården i direkt anslutning till kyrkan. Vårdarna i kvarteren karaktäriseras av en blandning av åldrar och stilar. Antalet titlar är få men de som finns visar på att kvarteren haft hög status. Titlarna indikerar också att här finns personer med en historia som är intressant för socknen och dess utveckling. I det fortsatta brukandet av området bör man ta särskild hänsyn till de äldre vårdarna samt områdets mångfald.

Se vidare kulturhistorisk bedömning för kyrkogården i dess helhet.

Kvarter D

Allmän karaktär

Kvarter D är beläget i kyrkogårdens nordvästra hörn och omfattar 95 gravplatser. Dessutom står ett par vårdar uppställda på en gräsyta rakt framför kyrkans västra ingång. Gravarna är uteslutande köpegravar. Kvarterets äldsta vård är ett gjutjärnskors från 1888. Ett litet antal gravvårdar är från slutet av 1800- talet och första åren av 1900-talet. Därefter är det ett tidsmässigt glapp till 1940-talet. Efter 40-talet finns gravar från samtliga årtionden. Den senaste gravsättningen gjordes 2002.

Gravvårdar

Gravvårdarna är i huvudsak av svart och grå granit och, med något undantag, stående. Vanligast är låga, vida stenar med klassiserande drag. Enstaka höga stenar från tidigt 1900-tal förekommer också. I kvarteret finns en gravvård i form av ett gjutjärnskors. Flera exempel finns på återanvända gravstenar. Man har då behållit den gamla texten på vårdens baksida. Ortsnamnet finns angivet på nästan samtliga vårdar medan titlarna är få. De som förekommer är två hemmansägare, två nämndemän, kommissionslantmätare, skollärare och predikant i Ö.S.M.

Övrigt

I kvarterets sydöstra hörn står en hög minnessten av ljusgrå granit. Den är rest över Lars Magnus Jonsson död 1874 och hans hustru Maria Christina Nilsdotter död 1889. Stenen restes av Oscar och Helena Larssons släktförening 1946.

Kvarter D från väster. Notera de återanvända stenarna (KI Frödinge 210)

Gjutjärnsvård i kvarter D. I bakgrunden spruthuset. (KI Frödinge 0198)

Kulturhistorisk bedömning

Kvarter D rymmer några av kyrkogårdens äldsta gravar som står på ursprungsplats. Den centrala placeringen vid kyrkans västra ingång har gjort den till ett attraktivt område som kontinuerligt har återanvänts. Gravvar som är äldre än 1910 bör få stå kvar och när gravrätten går ut bör församlingen överta skötseln. Gjutjärnskorset ska införas i församlingens inventarieförteckning och vårdas av församlingen.

Se vidare kulturhistorisk bedömning för kyrkogården i dess helhet.

Kvarter I, J och H

Allmän karaktär

De tre kvarteren är belägna öster om den ursprungliga kyrkogården. Området tillfördes kyrkogården vid en utvidgning 1946. Mot den äldre delen av kyrkogården löper en stödmur och över den är en häck av måbär planterad. Den nya delen av kyrkogården nås via fyra trappor i förlängningen av gångar från gamla kyrkogården. I nord-sydlig riktning löper två grusgångar. De går ihop i en spets i norr. Från tre av de fyra trapporna finns gångar i öst-västlig riktning. Totalt omfattar kvarteren 398 gravplatser men en stor del av kvarter J längst i söder är inte taget i bruk. I söder är körsbärsträd planterade mot kyrkogårdens mur och runt platserna för vattenkannor och sopptunnor växer häckar av ölandstok. Områdets äldsta gravsättning är från 1948. Därefter kan man följa hur området successivt har tagits i bruk.

Gravvårdar

Området har både liggande och stående vårdar. De liggande vårdarna är placerade i områdets ytterkanter i rader i nord-sydlig riktning. De stående vårdarna är alla låga och placerade i områdets mitt. Gravvårdarna är vända i olika riktningar beroende på placering i förhållande till gångarna. En del rader är ryggställda. Grå granit dominerar som stenmaterial. På merparten av stenarna finns den dödes hemort angiven medan titlar är ovanligt. De som förekommer är två hemmansägare, två mjölnare, trädgårdsmästare och lantbrevbärare.

Övrigt

Bland de liggande gravvårdarna i den östra kanten av kvarter I är en lantbrevbärare begravd 1965. På gravstenen finns inskriptionen ”Tacksamma abonnenter reste vården”.

Kulturhistorisk bedömning

Området är anlagt 1946 och bär flera för tiden typiska drag. De låga, ryggställda gravvårdarna är ett sådant drag som ger området dess karaktär trots att rygghäckarna tagits bort. Ett annat drag som är typiskt för perioden är hur liggande och stående vårdar placerats i noggrant uppgjord rader som skils åt av gångsystemet. Detta är ett viktigt karaktärsdrag som bör beaktas i det fortsatta bruket av området.

Se vidare kulturhistorisk bedömning för kyrkogården i dess helhet.

Kvarter G

Kvarteret är avsett för urngravar och togs i bruk 1998. Området är planerat för 54 platser men idag är endast fyra av dessa använda. Rader med blå kantnepeta är planterade och gravvårdarna har ryggställts mot dessa.

Kvarter I och J mot söder. (KI Frödinge 0179)

Kvarter H mot norr. (KI Frödinge 0180)

Kvarter F

Kvarteret är beläget öster om koret. Här står ett litet urval av äldre vårdar uppställda. Fler vårdar står också uppställda norr om kyrkan. Tre av gravvårdarna är resta över kyrkoherdar i socknen.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGRÅRDEN I DESS HELHET

På Frödinge kyrkogård har människor begravts sedan medeltiden. En vandring över kyrkogården berättar om 1900-talets syn på begravningstraditioner, synen på döden och på sorgearbetet i stort. De enstaka gravarna och grupper av vårdar vittnar om skiftande ideal och många gånger om hantverksskicklighet. De rymmer information om person- eller lokalhistoria i form av personnamn, ort-/gårdsnamn och titlar. På Frödinge kyrkogård förekommer titlar som godsägare, kyrkoherde, hemmansägare, lantbrukare, köpman, rättare, tegelmästare, smed, snickare och fiskare vilka vittnar om kunskaper, näringar och samhällsfunktioner som funnits i trakten. Ortnamn finns angivet på det stora flertalet vårdar oavsett ålder.

Kyrkogården vid Frödinge kyrka är starkt präglad av det sena 1900-talets sätt att forma en begravningsplats. Området har anpassats till en rationell skötsel men här och var finns enstaka spår av äldre tiders gravskick bevarat. Dessa spår ger ledtrådar till kyrkogårdens historia.

I många av de enstaka gravarna finns kulturhistoriska värden att tillvarata. Det kan handla om personhistoriskt eller lokalhistoriskt värde, om socialhistoriskt eller stilhistoriskt värde. Linjegravsområdet och de höga, äldre vårdarna från tidigt 1900-tal berättar om hur olika grupper i samhället utformat sina gravtraditioner i förhållande till sina ekonomiska förutsättningar. De utgör tillsammans en helhet som blir ett viktigt pedagogiskt verktyg. Den grusgrav som finns bevarad utgör en sista rest av vad som varit den vanligaste typen av gravplats på Frödinge kyrkogård under en stor del av 1900-talet. Den har därför ett kulturhistoriskt värde som representant för en period i kyrkogårdens historia. Grusgången som delar kvarter A och E var tidigare kyrkogårdens huvudgång som sammanband kyrkan och kyrkbyn. Den är idag en viktig länk till förståelsen av varför kyrkogården idag ser ut som den gör. En viktig del av kyrkogårdens karaktär är också dess omgärdningar med staket och grindar i gjutjärn eller smide samt den äldre trädkrans av lindar som finns i väster samt som gräns mot kyrkogårdsutvidgningen som gjordes 1946. Staketet och grindarna ska införas på kyrkans inventarieförteckning tillsammans med det gjutjärnskors som finns i kvarter D. En intressant företeelse på Frödinge kyrkogård är de återanvända gravvårdarna som här är ovanligt många.

På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar ändras och gravrätter återgår och får ny ägare. Det är dock viktigt att man i förvaltningen av begravningsplatsen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och gravvårdar från alla olika tider.

Sammanfattningsvis:

- Frödinge kyrkogård tillsammans med kyrkan och klockstapeln utgör en värdefull kulturmiljö som centrum för socknens religiösa liv sedan medeltiden. De utgör också en viktig del av kyrkbyn som klassats som riksintresse för kulturmiljövården.
- Ett kulturhistoriskt värde finns i de spår av äldre tiders begravningstraditioner som kyrkogården rymmer.

ARKIV OCH LITTERATUR

Kalmar läns museums topografiska arkiv
Antikvariskt Topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet
Lantmäteriet, Kalmar län

Bucht, Eivor (red), Kyrkogårdens gröna kulturarv, Klippan 1992

Erixon, Sigurd (red), Sveriges bebyggelse, Svensk statistisk topografisk uppslagsbok,
Landsbygden del I, Uddevalla 1957

Hammaskiöld, Hans m.fl, Minnets stigar – en resa bland svenska kyrkogårdar. Stockholm
2001

Hammarskjöld, Britt-Marie, Ett läns utveckling-Kulturminnesvårdsprogram för Kalmar län.
Etapp 1, Översikt. Kalmar 1985

Rahmqvist, Sigurd (red), Det medeltida Sverige, Bd 4, Småland 4, Stockholm 1999

Ullén, Marian, Medeltida träkyrkor, 1 Småland samt Ydre och Kinda härad i Östergötland.
Stockholm 1983

Muntliga uppgifter från kyrkovaktmästare Mathias Arvidsson